

Bergama Karaosman Sebili ve Süslemeleri

Gül GÜNEY*

Özet

Bergama tarih boyunca Anadolu'da çeşitli medeniyetlerin beşiği olmuş bir beldemizdir. Osmanlı dönemi de Bergama'nın geleneksel mimari dokusunu oluşturmada etken olan medeniyetlerden biri olmuştur. Gerek sivil, gerekse dini mimaride bu dönemde çeşitli yapılar inşa edilmiştir. İnşa edilen bu yapılar toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde planlanmıştır. Geçmişte sosyal birliği sağlayan çeşme ve sebil yapıları da önemli yapılar arasındadır. Bergama'da yer alan Karaosman Sebili de halk için bölgenin ileri gelenleri tarafından inşa ettirilmiş önemli su yapıları arasındadır. 19.yüzyıl yapısı olan Karaosman Sebili mermer kabartma Barok- Rokoko üslubunun etkisi altında yapılmış süslemelere sahiptir. Makalede Karaosman Sebili ve mimarisi anlatıldıktan sonra, süslemeleri üzerinde analitik yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Süsleme, su, çeşme

THE KARAOŞMAN SEBİL AND ITS ORNAMENTATION

Summary

The city of Bergama has been a cradle of many civilizations throughout the history. The Ottoman period has also contributed to its architectural structure with its peculiar style. Many civic and religious buildings were erected in accordance with the needs of the society, such as public fountains and other public architecture dedicated by the prominent members of the society that served to strengthen the social unity. One of such structures, the Karaosman Public Fountain built in the 19th century with its ornamentations done in baroc and rococo styles will be the subject of our present study.

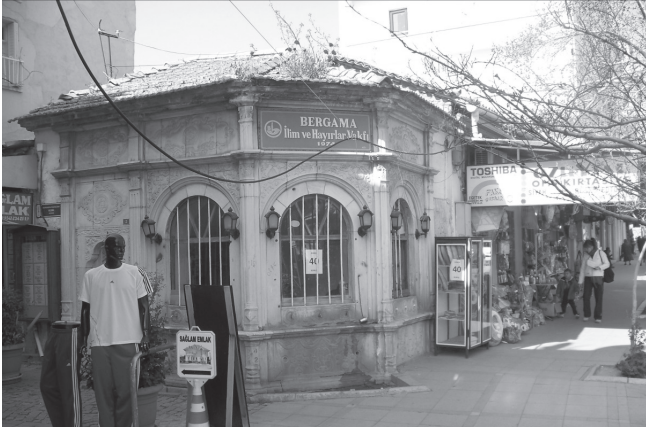
Key Words: Ornamentation, water, fountain.

Anadolu'da tarih boyunca çeşitli medeniyetler yer alır. Bu medeniyetlerin yer aldığı ilçelerden biri olan Bergama'da Osmanlı'nın varlığı yadsınamaz ölçüde önemlidir. Bu döneme ait pek çok dini ve sivil yapı günümüze kadar gelmiştir. Bu eserler içerisinde yer alan "sebiller" önemli yer teşkil eden su yapıları arasındadır. Arapça "yol, büyük cadde" anlamına gelen Sebil(1) kelimesi Anadolu su mimarisinde belli bir fonksiyonu olan kuruluşlara isim olmuştur. Doğan Kuban sebili "*Vakıf sahiplerinin hayır için su dağıtmak amacıyla, tek başına veya bir külliye'nin parçası olarak yaptıkları, ekseriya kubbeli küçük yapılarıdır. Cephelerini işlemeli demir parmaklıklar süsler ...*"(2) şeklinde tanımlamıştır.

Günlük su ihtiyacını karşılamak için şehrin belli yerlerinden su temin edildiği dönemlerde, taşınan suların kullanma yerinde muhafazası için var olan küpler ve tekneler sebil mimarisinin esasını teşkil eder. İlk örneklerini XIII. yüzyılda gördüğümüz sebiller daha çok cami, medrese, han gibi yapıların ana yola ve meydana bakan cephelerinde duvar içine yerleştirilmiş bir su haznesi ile bunun üstünde tabanı hazneye açılan bir nişten ibaret olarak şekillenir. Bu yapıları çeşmelerden ayıran en önemli özelliğinin taşıma su ile halka hizmet etmesidir. Aynı zamanda bazı vakfiyelerde ifade edildiğine göre sebillerden sade su yerine, buzlu su veya şerbet verildiği de bilinmektedir.(3)

* Yard. Doç., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Tezhip Ana Sanat Dalı, öğretim üyesi

Bergama Karaosman Sebili de geç dönemlere ait bir yapıdır. Kitabesinden (4) anlaşıldığına göre H.1229/ M.1814 tarihli dir.(5) II. Mahmut dönemi eserlerinden olan sebil Karaosman-zâde Hacı Ömer Ağa tarafından yaptırılmıştır. Eser Bankalar caddesinde Yeni Cami karşısındadır. Sebilin bulunduğu sokak Sebil Sokak no: 4 olarak geçmektedir.

Resim 1: Bergama Karaosman Sebili Genel Görünüşü

Resim 2: Bergama Karaosman Sebili Kitabesi

Ancak İnci Kuyulu'nun "Kara Osman Oğlu Ailesine Ait Mimari Eserler" adlı kitabında bu kitâbe için Çağatay Uluçay'ın "yapıyı Hacı Ömer Ağa adına oğulları yaptırmıştır." (6) değerlendirmesini kaydettikten sonra, kendi görüşünü de, "Kitabesinin "Cenab-ı hazret-i velî ede müstağrak-ı rahmet" yazılı satırından da sebilin inşa ettirildiği tarihte Hacı Ömer Ağa'nın hayatta olmadığı anlaşılmaktadır." şeklinde ifade etmiştir. Aynı zamanda bu satırdaki "Mevlâ" kelimesi "Veli" şeklinde okunmuştur. Ancak kitabe iyi incelendiğinde bunun "Mevlâ" olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca "Sebilin inşa ettirildiği tarihte Hacı Ömer Ağa'nın hayatta olmadığı anlaşılmaktadır" yargısına katılmak mümkün değildir. Çünkü kitabeye göre, ilk dört satırında "Hacı Ömer Ağa adlı Kara Osman Ağa Zâde'nin, bu sebili güzel bir hayır eseri olarak Allah'ın kulları için tam yerinde yaptığı" ifade edilmektedir. "Kıldı" ve "etti" yüklemelerinin öznesi "Karaosmanoğlu Hacı Ömer Ağadır" Öte yandan "müstağrak-ı rahmet" deyimini "ölye rahmet dilemek" şeklinde anlamak ilmi gerçeklerle uyuşmamaktadır. Burada "rahmet" kelimesi; merhamet, lutuf, ihsan gibi anlamlar ifade eder ki o da "Hz. Mevla, yani Cenab-ı Allah, onu lutuf ve ihsanlarına gark eylesin, bol bol sevap versin" demektir. Kelimenin ölümle bir ilgisi yoktur.

19. yy başı olarak tarihlediğimiz Karaosman Sebili dörtgen planla zemine oturmuştur. Yapı dış cephelerdeki kırılma hareketleri ile beşgen bir plana dönüşmüştür. Tüm yüzeyi mermer kaplı olan sebilin cephesi sütunlarla birbirinden ayrılmıştır. Yerden yaklaşık 70 cm kadar boyunda bir yükseklikten sonra, çıkma yapan yivli sütunlar cephe kırılmalarını sağlamaktadır. Sütunlar kıvrımlı bitkisel süslemeli başlıklarla son bulur.

Resim 3: Karaosman Sebili Sütun Başlıkları

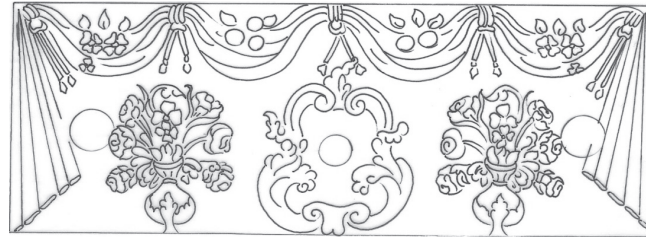
Yapının üç cephesinde bu sütunlar arasında kalan alanlarda yuvarlak kemerli pencereler bulunmaktadır. Her üç cephede de pencere iskeletinin oturduğu ve bezemenin yer aldığı birer dikdörtgen pano görülür. Şu an demir parmaklıklarla örtülü pencere çerçevelerinin yenilendiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda dış cephede, pencere etrafında, mermer üzerinde yer alan deliklerden burada daha önceleri demir veya mermer şebekelerin olabileceği düşünülmektedir. Demir parmaklıkların ise daha sonra takıldığı tahmin edilmektedir. Pencerelerden sonra, yapı cephesi yatay silmelerle bir üçüncü bölüme ayrılmıştır. Burada da kabartma mermer bezemenin yer aldığı dikdörtgen panolar bulunmaktadır. Yine bu panolar, yapının beden duvarlarının alt kısmında yer alan, sütunların devamı ile birbirinden ayrılmıştır. Daha sonra sebil, kiremitlerle örtülü bir çatı ile son bulmuştur. Yapılan tespite göre çatı yenilenme sırasında sistemin omurgasında çatı ile orantılı olmayan kaymalar saptanmıştır. Aynı zamanda kiremitlerin günümüz üretiminde yapıldığı, orjinal kiremitlerin yenilendiği kanaatine varılmıştır. Yapının güney cephesinde bir giriş kapısı bulunmaktadır. Yine yivli sütunlarla iki yandan sınırlanan giriş açıklığı bir demir kapı ile örtülmüştür.

Yapıya genel olarak bakıldığında, süsleme programında sadelik ve simetrinin ön planda olduğu görülmektedir. Duvar yüzeylerinin bölünmesiyle oluşan dikdörtgen panolar yapıda çerçeveleri oluşturmaktadır. Yüzeylerin düzenlenmesinde bağlı kalınan simetri süslemede de kendini göstermektedir. Genelde bitkisel motiflerin kullanıldığı yapının süsleme programında Barok- Rokoko (7) üslubunu görmekteyiz. Bu üslupta kullanılan motif ve kompozisyon özellikleri söz konusu yapının beden duvarlarındaki dikdörtgen panolarda kendini göstermektedir. Özellikle beden duvarlarının alt kısmında yer alan dikdörtgen panolarda bu üslup daha çok ön plana çıkar.

Resim 4: Karaosman Sebili Beden Duvarlarının Alt Panosu

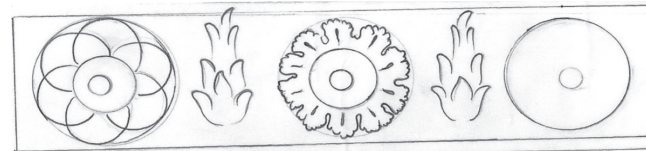
Tek başına ele alındığında bir lahit süslemesini andıran dikdörtgen pano ½ oranında simetri bir düzen içinde işlenmiştir. Panonun sağında ve solunda yer alan vazoda içinde gül motifleri(8) ve yapraklar dönemin taş ustalığını yansıtmaya açısından oldukça güzel bir örnektir. ½ oranında simetrik olarak vazoya yerleştirilen gül motifleri, ortada yer alan gül motifinin hareketi ile bozulmak istenmiştir. (Resim) Ayrıca çiçeklerin üstten ve alttan görünüşleri ile bir ahenk sağlanmıştır. Aynı zamanda orta alandaki akanthus yapraklarından (9) oluşan madalyon(10) formunun ½ oranındaki simetrisi çemberin üst kısmında yer alan yaprak hareketi ile bozulmaya çalışılmıştır. Burada da gözün simetriden kurtulmasına izin verilmiştir. Ayrıca panoyu üç taraftan saran perde kıvrımları ve saçakları yine barok-rokoko üslubunun etkisi altındadır. Panonun üst kısmında yer alan perde kıvrımlarının arasına gül ve yapraklardan oluşan demetler yerleştirilmiştir.

Resim 5: Karaosman Sebili Beden Duvarlarının Alt Pano Deseni (Vazo içinde yaprak ve gül motifi, barok helezonik yapraklardan oluşan madalyon ve perde kıvrımları, Ölçek :1/20)

Dikdörtgen panonun sağında ve solunda yer alan deliklerde demir çubukların kesildiği görülmektedir. Bunların sebile su almaya gelen insanların hayvanlarını bağlamak için yapılan demir halkalar olabileceği düşünülmektedir. Bu dikdörtgen pano yapının üç cephesinde beden duvarlarının alt kısmında ve aynı motif ve kompozisyonla yer almaktadır.

Yapıda süsleme gurubunun yer aldığı diğer bölüm ise, pencere çerçevelerinin oturduğu dikdörtgen mermer panolardır.

Resim 6: Karaosman Sebili Pencerelerinin Oturduğu Pano Deseni (Gülbezek ve selvi motifi, Ölçek :1/20)

½ oranında simetrik olarak süslenen panolarda iki yanda aynı, ortada farklı olmak üzere üç adet gülbezek motifi görülmektedir. Panonun sağında

ve solunda yer alan, gülbezek motifi dilimsiz yapraklarla, ortada yer alan gülbezek motifi (11) ise dilimli yapraklardan oluşmaktadır. Aynı zamanda bu gülbezeklerin arasında dilimli yapraklardan oluşan selvi ağacı(12) diğer motiflerde olduğu gibi kabartma tekniğinde(13) işlenmiştir. Gülbezeklerin göbeklerinde ise halka su verebilmek için musluk delikleri açılmıştır. Ancak takılan muslukların orjinal olmadığı tespit edilmiştir.

Sebilin doğu cephesinde pencere çerçevelerinin oturtulduğu dikdörtgen panodaki gülbezek motiflerinin göbek kısmında işler durumda musluklar yer almaktadır. Aynı şekilde yapının güney cephesinde de musluklar vardır. Güney-doğu cephesinde ise daire madalyonların göbek kısmında musluk takılı değildir. Ancak orjinalinde her üç daire madalyonun göbeğinde de musluk olduğu tesbit edilmiştir.

Karaosmanoğlu Sebili'nin pencerelerinin köşelerinde görülen süsleme programı birbirine benzese de aralarında bazı farklar bulunmaktadır. Her üç cephede de $\frac{1}{2}$ oranında simetrik kabartma bitkisel motifler kullanılmıştır. Yapının doğu cephesinde yer alan pencere köşelerinde akantus yaprakları arasında, vazo içerisinde gül motifleri(14) işlenmiştir. Güney-doğu cephede ise bu yaprakların arasında "maşallah" ibareleri bulunur. Sebilin güney cephesinde ise yapraklar arasında vazo kullanılmadan gül motiflerine yer verilmiştir.

Resim 7, 8 : Karaosman Sebili Pencere alınlıkları süslemeleri

Yapının güney cephesinde bir giriş açıklığı vardır. Dendanlı yuvarlak kemerle nihayetlenen girişin köşelerinde, diğer cephelere benzer bir süsleme programı kullanılmıştır. Kapının üç tarafında yapraklardan oluşan ince bir bordür görülmektedir.

Resim 10 : Karaosman Sebili Kapı Alınlığı Süslemesi (Barok gül ve yapraklardan oluşan kapı alınlığı ve Barok yapraklardan oluşan bordür süslemeleri, Ölçek :1/20)

Aynı zamanda kapının üstünde yatay silmelerden sonra yer alan dikdörtgen panoda yapraklarla madalyona benzer bir çember meydana getirilmiştir. Bu çemberin ortasında altı köşeli yıldız motifi (15) kullanılmıştır. Osmanlı döneminin çeşitli dönemlerinde bu motif pek çok yapının taş süslemelerinde görülmektedir.

Resim 11: Beden Duvarlarının üst Bölümünde yer alan Panolar (Barok yapraklardan oluşan madalyon ve altı köşeli yıldız formunda gülbezek)

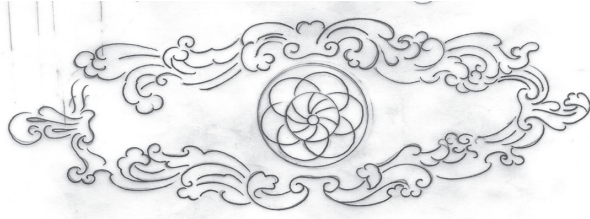
Yapının diğer cephelerinde, çatı ile nihayetlenen alınlık kısmında ki dikdörtgen panolarda ise birbirine benzeyen kompozisyonlar görülür.

Resim 12 : Beden Duvarlarının üst Bölümünde yer alan Panolar

Resim 13: Beden Duvarlarının Üst Bölümünde Yer Alan Panoların Deseni (Barok yapraklardan oluşan madalyon ve altı köşeli yıldız formunda gülbezek, Ölçek :1/20)

Resim 14 : Beden Duvarlarının Üst Bölümünde Yer Alan Panoların çizimi, Ölçek : 1/20

Her üç cephede de yer alan bu dikdörtgen panolar, cephelerin köşelerinde kısa sütunlarla birbirinden ayrılmıştır. Sütunlar ise süsleme programına aykırı düşmeyecek bir tarzda bezenmiştir.

SONUÇ

Bir bina strüktürü olarak gelişen sebil yapıları gerek mimari gerekse süslemeleri açısından dönemin sosyal-ekonomik ve kültürel yapısını ortaya koymaktadır. Her dönemin kendine özgü mimari yapısı ve bununla birlikte gelişim gösteren süsleme özellikleri, her tür yapıda önemli farklılıklarla kendini göstermektedir. 18. ve 19. yüzyıl da Batı'nın etkisi altında gelişen(16) üslupların yer aldığı bir dönemdir. Özellikle süsleme programında, gerek dini gerekse sivil yapılarda, çiçekler, yapraklar, rozetler, oval madalyonlar, perde ve püskül motiflerinin bolca kullanıldığı Barok ve Rokoko üsluplarını görmekteyiz. Doğan Kuban önceki yüzyıllardaki sebil ve çeşme yapıları ile 18. yüzyıl kıyaslandığında, bu yüzyılda olağanüstü bir motif bolluğu ile bezemenin yer aldığını, çeşme yüzeyinde kullanılan motiflerde Fransa'daki-ne benzer bir evrimin olduğu, bu evrimin 19.yüzyılda Ampir üslubuna kadar dayandığını da dile getirir (17). Bir 19. yy yapısı olan Karaosman Sebil'inde Fransız Ampir (18) üslubun ve barok-rokoko tarzın karışımı bir süsleme programı izlenmiştir. Üslupta yalın antik çağ biçimlerinin kullanılması, düz yüzeylerde alçak kabartmaya yer verilmesi, sütun başlarında kullanılan dor ve iyon tarzı süslemenin görülmesi, ampir tarzı süslemenin delilleri olarak gösterilebilir.

19. Yüzyıl'dan günümüze gelebilen Karaosman Sebili şu an ayakta durmaya çalışan yapılar arasındadır. Yapılan tesbitlere göre bazı değişikliklerle yapının orjinalitesine müdahale edilmiştir. Oysa yapılması gereken olduğu gibi korumaktır. Bu yapının her üç cephesinde gözle görülen kirlilikler tesbit edilmiştir. Bu kirlilikler yapının malzemesine zarar vererek yüzeyde yer alan kabartma, mermer süslemelerin de yok olmasına neden olacaktır. Çatıdan akan su köşe-

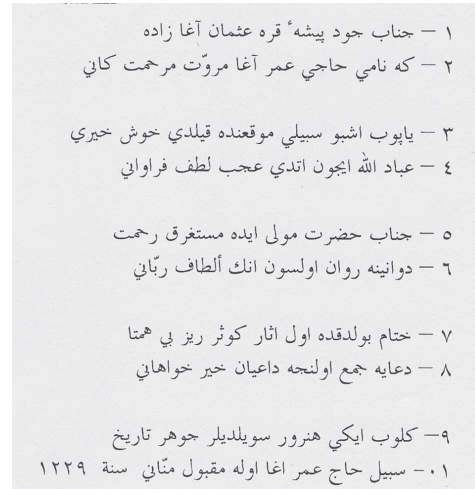
lerde yuvalanarak dış yüzeyde büyük bir kirliliğe yol açmıştır. Aynı zamanda çeşitli sebeplerden dolayı mermer yüzeyinde görülen kırılmalar zamanla daha büyük boyutlarda yapıya zarar verecektir. Bu bozulmalar tesbit edilerek temizlenmeli ve daha sonra sağlamlaştırma yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Restorasyon adı altında, yapının orjinalitesine yanlış yapılan müdahaleler engellenmelidir.

Dikkati çeken bir başka problem ise, çevre düzenlenmesi yapılırken, yapının orjinal kod yüksekliği dikkate alınmayarak, anayol ve çarşıya yapılan yeni yolların kodlarının farklı olmasından dolayı, binanın sokak ilişkisini kuran kaldırım yapısında bozulmalar görülmektedir. Ayrıca sebil etrafında yer alan şehir tabelaları ve tam sebilin önüne dikilmiş olan direk, tarihi eserin önünde görsel bir kirlilik yaratmaktadır.

Modern dünyanın yeni yaşama düzeni ile birlikte, eski işlevlerini kaybettiği için günden güne sayıları azalan, atıl durumda, var olanların ise dekoratif birer süs öğesi olmaktan öteye gitmediği bu yapıları, yüzyıllara göre konumlandıkları yerler itibari ile kentlerin tarihi süreç içindeki gelişme alanları hakkında bizlere bilgi vermektedir. Bu gelişmeyi gözler önüne seren yapılarımızı gelecek kuşaklara aktarabilmemiz için çeşitli disiplinlerle korumaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

NOTLAR

1. Ferit Devellioğlu: **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitapevi yayınları Ankara 1993, s.925
2. Doğan Kuban : **100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi**, Kent Basımevi, İstanbul 1981, s.200
3. Yılmaz ÖNGE ; **Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 19
- 4.

Karaosman Sebili Kitabesinin Transkripsiyonu

- 1- Cenab -ı cud -i pişe -i Karaosman Ağa Zade
- 2- Ki namı Hacı Ömer Ağa mürüvet -i merhamet kani
- 3- Yapub iş bu sebili mevki'inde kıldı hoş hayri
- 4- İbadullah için itdi aceb lutf - i feravani
- 5- Cenab - ı Hazret -i Mevla ide müstagrak - ı rahmet
- 6- Devanine revan olsun anın eltaf - ı Rabbani
- 7- Hitam uldukda ol asar - i kevser - riz bi - hemta
- 8- Du'aya cem olunca da'ıyan -ı hayr- hahani
- 9- Gelüp iki hünerver söylediler *cevher-i tarih
- 10- Sebil - i Hacı Ömer Ağa ola makbul- i Mennani sene 1229

Eserin tarihi kitabe metninin dokuzuncu satırında cevher tarihi ile de düşürüldüğü ve onuncu satırda da tarih düşürme beyiti olarak yazıldığı görülmektedir.

***Cevher tarihi** : Tarihi veren mısraların sadece noktalı harflerin hesaplanmasıyla ortaya çıkan tarihlere denir. Fakat onuncu satırda ki noktalı harflerin toplamı 1227 ediyor. Dokuzuncu satırda "Gelüp iki hünerver söylediler cevher - i tarih" cümlesinde geçen "iki" kelimesinden iki sayısının eklenmesi vurgulandığı düşünülmektedir.

Bakınız : Özkan Birim : "Bergamadaki Osmanlı Dönemi Çeşme Kitabeleri" **Osman Bayatlı Anısına Bergama Sempozyumu**, İzmir /Bergama 2002(Basılmamış Bildiri)

5. Özkan BİRİM ; **Bergama Kitabeleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir 2000 s.61

6. İnci KUYULU ; **Karaosmanoğlu Ailesine Ait Mimari Eserler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1992, s.146

7. Bakınız : "Barok Maddesi" **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 5, İstanbul 1992, s.81-83, Filiz Yenişehirlioğlu: "Sanatta Osmanlı İmparatorluğu Fransa Etkileşimi" **Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu**, Altan matbaası İst.1993, s.57-67, Flavio CONTI : Barok Sanatını Tanıyalım, Anka Ofset Basımevi, İstanbul 1978

8. **Gül** : Osmanlı bezeme sanatında oldukça yaygın olarak kullanılan gül motifi doğada görünümü ve stilize edilmiş hali ile taş, çini, kumaş ve kitap sanatları gibi çeşitli alanlarda uygulanmaktadır. Bakınız : Yıldız DEMİRİZ: **Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1986, s. 346-348, **Vazo** : 19 yüzyıl Barok-Rokoko üslubunda vazo içinde gül motifi oldukça sık kullanılan motifler arasındadır. Helezonik çizgilerle oluşturulan vazo motifi genelde sivri yapraklarla süslenir. Alt tarafı daha ince üst tarafa doğru kalınlaşan bir forma sahiptir. Bu motif söz konusu dönemde kitap sanatlarında da oldukça kullanılmıştır. Bakınız :Yıldız DEMİRİZ ; **Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler**,Yorum Sanat, İstanbul 2005.

9. **Akantus** : Antik çağ bezeme örgesi olarak kullanılan kalın etli ,yapraklı bitki. Antik Yunan sataında kullanılmış, Avrupada 19. yy'ın sonuna kadar uygulanması sürmüştür. Bakınız : Metin SÖZEN, Uğur TANYELİ, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1994, s.15, Yıldray ÖZBEK: **Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2002, s.532, Doğan HASOL : Mimarlık Sözlüğü, Yem yayın, İstanbul 1993, s.249

10. **Madalyon** : Genellikle bir çerçeve içinde sınırlandırılmış, daire,çokgen yada oval biçimli örge. Mimari bezemede kabartma yada boyama tekniği ile oluşturulan madalyon içi boş bırakılmış bir çerçeve görünümünde olduğu gibi, bir figür yada bezeme ile de doldurulabilir. Bakınız: Metin SÖZEN, Uğur TANYELİ, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1994, s.151, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi: Madalyon Maddesi, cilt 2, Yem

yayın, İstanbul 1997, s.1138

11.**Gül Bezek** : Gülçe, rozet yada "rozas" da denilir. Bir merkezin çevresinde düzenlenen çeşitli çiçek yaprakları ile oluşturulmuş, yuvarlak ve stilize edilmiş gül biçiminde, yüzeysel yada alçak kabartma bezeme ögesi. Bakınız: Metin Sözen, Uğur Tanyeli, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1994, s.95, Yıldız Demiriz : **İslam Sanatında Geometrik Süsleme**, Lebib Yalkın Yay.A.Ş, İstanbul 2000, s.380-387

12. **Selvi** :Hayat ağacı simgesi olarak kabul edilen ağaçlardan birisi ve en önceliklisi selvidir. Tüm mevsimlerde yeşilliğini devam ettiren, uzun ömürlü bir ağaçtır. Bu yüzden pek çok uygarlık sanat yaratımlarında bu motifi kullanmıştır. Metal, cam, ahşap, taş gibi pek çok objede kabartma veya boyama şeklinde bu motife rastlamaktayız. Bakınız : Gönül Öney : "Artuklu Devrinden Bir Hayat Ağacı Kabartması Hakkında", **Vakıflar Dergisi**, Sayı8, İstanbul 1968, s.29, Güran Erbek : "Hayat Ağacı Motifi I" , Antika Dergisi, Sayı 15, 6/1986 s.26-31

13. Yıldray ÖZBEK : **Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2002, s.508

14. Bakınız : Yıldız DEMİRİZ: **Osmanlı Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1986, s.346

15. İslam inancına göre altı köşeli yıldız "Mühr-i Süleyman adı da verilmektedir. Bu motif İslam süsleme sanatında, metal, ahşap, taş, dokuma gibi pek çok dalda süsleme ögesi olarak kullanılmıştır. Bakınız : Yıldız Demiriz : **Osmanlı Mimari Süsleme**, İstanbul 1979, s.29. İslam Sanatında Geometrik Süsleme,

16. Bakınız : Nuran Kara Pilehvarian : "Osmanlı Çeşme Mimarisinde XIX yüzyıl Değişimleri" **IV. Eyüp Sultan Sempozyumu**, Tebliğler , İstanbul 2000

17. Doğan Kuban :**Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler**, Kanaat Matbaası, İstanbul 1995, s.293

18. Bakınız : "Empire" Maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 11, İstanbul 1995, s.159163

KAYNAKÇA

- ARIK Rüçhan: **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı**,Mas Matbaası, Ankara1988
- BAYATLI Osman; **Bergama Tarihinde Türk İslam Eserleri**, Anadolu Matbaası İzmir 1996, " Bergama belediyesi Kültür yayınları No: 21 "
- BİRİM Özkan ; **Bergama Kitabeleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir 2000
- BİRİM Özkan: "Bergamadaki Osmanlı Dönemi Çeşme Kitabeleri" **Osman Bayatlı Anısına Bergama Sempozyumu**, İzmir, Bergama 16 Nisan 2002, Basılmamış Bildiri.
- DEMİRİZ Yıldız: **Osmanlı Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1986
- DEMİRİZ Yıldız: **Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler**,Yorum Sanat, İstanbul 2005.
- DEMİRİZ Yıldız: **Osmanlı Mimari Süsleme**, İstanbul 1979, s.29. İslam Sanatında Geometrik Süsleme,
- DEMİRİZ Yıldız: **İslam Sanatında Geometrik Süsleme**, Lebib Yalkın Yay.A.Ş, İstanbul 2000
- DEVELLİOĞLU Ferit : **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitapevi yayınları Ankara 1993
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi "Ampir" Maddesi, cilt I, yem yayın İstanbul 1997 **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**:

- Madalyon Maddesi, cilt 2, Yem yayın, İstanbul 1997
- ERBEK Güran: "Hayat Ağacı Motifi I", **Antika Dergisi**, Sayı 15, 6/1986
  - HASOL Doğan: **Mimarlık Sözlüğü**, Yem yayın, İstanbul 1993
  - **İslam Ansiklopedisi**: "Empire" maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 11, İstanbul 1995
  - **İslam Ansiklopedisi** : "Barok" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 5, İstanbul 1992
  - KUBAN Doğan: **100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi**, Kent Basımevi, İstanbul 1981
  - KUBAN Doğan: **Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler**, Kanaat Matb. İstanbul 1995
  - KUYULU İnci; **Karaosmanoğlu Ailesine Ait Mimari Eserler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1992, "Kültür Bakanlığı /1431, Sanat tarihi/21
  - Neslihan SÖNMEZ: **Osmanlı Dönemi Yapı Ve Malzeme Terimleri Sözlüğü**, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1997
  - ÖNGE Yılmaz; **Türk mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997
  - ÖZBEK Yıldırım: **Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2002
  - ÖNEY Gönül: "Artuklu Devrinden Bir Hayat Ağacı Kabartması Hakkında", **Vakıflar Dergisi**, Sayı8, İstanbul 1968, s.29,
  - PİLEHVARIAN Nuran Kara: "Osmanlı Çeşme Mimarisinde XIX.yyDeğişimleri" **Tarihi kültürü ve Sanatıyla IV. Eyüp Sultan Sempozyumu**, Tebliğler ,5-7 Mayıs 2000,
  - PİLEHVARIAN Nuran Kara, URFALIOĞLU Nur, YAZI CIOĞLU Lütfi: **İstanbul Başkenti İstanbul'da Çeşmeler**, İstanbul 2004
  - SÖZEN Metin, Uğur Tanyeli, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1994
  - TURANİ Adnan: **Sanat Terimleri Sözlüğü**, Ankara Üni. Basımevi, Ankara 1966
  - URFALIOĞLU Nur: "Osmanlı Sebil Mimarisi",IV.Eyüp Sultan Sempozyumu, Tebliğler, İstanbul 200
  - YENİŞEHİRLİOĞLU Filiz : "Sanatta Osmanlı İmparatorluğu Fransa Etkileşimi" **Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu**, 17-18 Aralık 1992, Altan Matbaası, İstanbul 1993, "Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını"